

НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ НАУК УКРАЇНИ

Інститут проблем ринку та економіко-екологічних досліджень

ЛОЗОВА ТЕТЯНА ПЕТРІВНА

УДК 005.932:338.439.5](477)(045)

**ТЕОРЕТИКО-МЕТОДИЧНІ ОСНОВИ ЛОГІСТИЧНОГО РОЗВИТКУ
РИНКУ ПЛОДОВО-ЯГІДНОЇ ПРОДУКЦІЇ УКРАЇНИ**

Спеціальність 08.00.03 – економіка та управління національним господарством

АВТОРЕФЕРАТ

дисертації на здобуття наукового ступеня

кандидата економічних наук

Одеса – 2021

Дисертацією є рукопис

Роботу виконано в Інституті проблем ринку та економіко-екологічних досліджень Національної академії наук України

Науковий керівник

доктор економічних наук,
старший науковий співробітник
Нікішина Оксана Володимирівна,
Інститут проблем ринку та
економіко-екологічних досліджень
НАН України, завідувачка відділу ринкових
механізмів та структур

Офіційні опоненти:

доктор економічних наук,
старший науковий співробітник
Сало Інна Анатоліївна,
Національний науковий центр "Інститут аграрної
економіки" Національної академії аграрних наук
України ННЦ «Інститут аграрної економіки» НААН
України, завідувачка відділу ціноутворення та
аграрного ринку
кандидат економічних наук
Наволокіна Алла Сергіївна
ПЗВО «Міжнародний європейський університет»,
проректор з науково-педагогічної роботи та
міжнародних зв'язків

Захист відбудеться «23» вересня 2021 р. о 14⁰⁰ годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 41.177.02 в Інституті проблем ринку та економіко – екологічних досліджень НАН України за адресою: 65044, м. Одеса, Французький бульвар, 29.

З дисертацією можна ознайомитися у бібліотеці Інституту проблем ринку та економіко – екологічних досліджень за адресою: 65044, м. Одеса, Французький бульвар, 29 та на сайті <http://impeer.od.ua>

Автореферат розісланий «21» серпня 2021 р.

Вчений секретар
спеціалізованої вченої ради

Горячук В. Ф.

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми. В умовах економічної нестабільності першочерговим завданням держави постає забезпечення ефективного функціонування стратегічних товарних ринків для нарощування доданої вартості, яка є головним ресурсом відтворювального розвитку національної економіки, та забезпечення продовольчої та економічної безпеки держави. Український ринок плодово-ягідної продукції (далі – ПЯП) має потужний природно-ресурсний, виробничий, трудовий та інноваційний потенціал для відтворювального розвитку, який залишається нереалізованим. Характерною особливістю даного ринку є логістична природа його відтворювального розвитку, тобто невирішені логістичні проблеми, системні логістичні «розриви», що поглиблюються та продукують низку структурних і цінових дисбалансів, чинять глибинний деструктивний вплив на розвиток всього ринку.

Ланцюговий підхід до дослідження ринку ПЯП дозволяє ідентифікувати базові логістичні «розриви» та оцінити пропорції перерозподілу доданої вартості між ланками ринкового ланцюга. Практика свідчить, що існуючі логістичні ланцюги ринку ПЯП є неефективними з позиції реалізації економічних інтересів дрібних виробників, держави та споживачів. Відтак, постає необхідність у перебудові діючих або формуванні нових ринкових ланцюгів на засадах паритетних взаємодій їх учасників та активної участі держави у формуванні відтворювальної логістики агропродовольчих ринків.

В основу дисертаційної роботи покладено наукові здобутки вітчизняних та іноземних учених, які досліджували теоретичні та прикладні аспекти формування й регулювання логістичних систем, зокрема, А. Бутрін, К. Бехтель, Й. Вітковські, О. Гірна, Л. Гурч, Д. Уотерс, Д. Кочубей, М. Кристофер, Є. Крикавський, Р. Ларіна, С. Лиса, А. Наволокіна, М. Окландер, С. Осипенко, Ю. Пономарьова, Г. Руденко, О. Сумець, Н. Чернописька, та ін. науковці. Теоретичні, методичні та прикладні засади розвитку та регулювання товарних ринків, у т.ч. агропродовольчих, викладені у працях таких вчених: Б. Буркинський, О. Бородіна, О. Величко, Л. Галат, В. Геєць, Дж. Кейнс, Ф. Котлер, І. Колокольчикова, В. Лисюк, О. Нікішина, О. Новосьолов, Т. Осташко, М. Портер, І. Сало, М. Тараканов, В. Точилін, Н. Чухрай та інші.

Віддаючи належне науковому здобутку попередніх досліджень товарних ринків, необхідно визнати, що існує необхідність їх продовження у таких напрямках: розробка теоретико-методичних засад логістичного розвитку агропродовольчих ринків, обґрунтування теоретичних положень формування ефективних логістичних ланцюгів ринку ПЯП на основі відтворювального підходу, удосконалення методичного забезпечення оцінки функціонування та розвитку логістичних ланцюгів плодово-ягідного ринку, науково-прикладних засад формування й регулювання кооперативних ланцюгів ринку ПЯП, розробці механізмів та інструментів логістичного розвитку ринку ПЯП. Все це обумовило актуальність обраної теми дисертації, її наукове та практичне значення.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Тематика дисертаційної роботи відповідає основним науковим напрямкам фундаментальних

досліджень щодо функціонування та розвитку товарних ринків, в тому числі плодово-ягідного. Дисертацію виконано згідно планів науково-дослідних робіт відділу ринкових механізмів і структур Інституту проблем ринку та економіко-екологічних досліджень НАН України: «Інтеграційні механізми розвитку товарних ринків в Україні: теорія та інституційне забезпечення» (2016-2018 рр., номер державної реєстрації 0116U000412), де автором досліджено інтеграційні процеси на державному ринку ПЯП, розроблено систему заходів щодо вдосконалення інститутів та інституцій даного ринку; «Формування ефективної логістики товарних ринків» (2019-2021 рр., номер державної реєстрації 0119U000227) – безпосередня участь автора полягає в оцінці логістичних тенденцій і проблем розвитку плодово-ягідного ринку в державному та регіональному вимірі, розробці методичних засад оцінки функціонування та розвитку логістичних ланцюгів ринку ПЯП, механізмів та інструментів логістичного розвитку даного ринку.

Мета та завдання дослідження. *Метою* дисертаційної роботи є розробка теоретико-методичних засад і науково-прикладних положень щодо логістичного розвитку ринку ПЯП України.

Для досягнення мети поставлено і вирішено такі *завдання*:

- сформувати понятійно-категоріальний апарат досліджень логістики агропродовольчого ринку, у т.ч. ПЯП;
- розробити теоретичне підґрунтя формування логістичних ланцюгів агропродовольчих ринків;
- обґрунтувати методичні засади логістичного розвитку агропродовольчих ринків, запропонувати принципи формування ефективних ринкових ланцюгів;
- розробити методичні положення оцінки функціонування та розвитку логістичних ланцюгів ринку ПЯП;
- здійснити аналіз логістичних тенденцій і проблем розвитку українського ринку ПЯП, визначити логістичні «розриви», передумови і стратегічні напрями логістичного розвитку досліджуваного ринку;
- обґрунтувати науково-прикладні положення щодо формування й регулювання кооперативних ланцюгів ринку ПЯП;
- визначити структурну будову оптового ринку сільськогосподарської продукції (*далі - ОРСП*), функції його складових та їх роль у логістичному розвитку ринку ПЯП;
- розробити наукове підґрунтя механізмів і заходів регулювання логістичного розвитку українського ринку ПЯП.

Об'єктом дослідження є процес логістичного розвитку ринку плодово-ягідної продукції.

Предмет дослідження – теоретичні, методичні та прикладні засади щодо функціонування та логістичного розвитку ринку ПЯП України.

Методи дослідження. Методологія дослідження побудована на засадах теорій товарних ринків, відтворення ресурсів, державного регулювання, концепції сталого розвитку. Для вирішення поставлених у роботі завдань використано загальнонаукові та спеціальні методи дослідження: діалектичний та абстрактно-

логічний – для узагальнення теоретичних основ функціонування та розвитку логістичних ланцюгів агропродовольчих ринків, у т.ч. ПЯП, формулювання понять та економічних категорій; класифікаційно-аналітичний – при дослідженні видів ринкових ланцюгів і логістичних потенціалів; економіко-статистичного аналізу – для визначення стану, динаміки, структури показників, що визначають тенденції логістичного розвитку ринку ПЯП у державному та регіональному вимірі; методи синтезу й групувань – в ході розробки системи ринково-логістичних показників для оцінки функціонування та розвитку логістичних ланцюгів ринку ПЯП; графічні методи – для визначення структури ринкових ланцюгів, проведення аналізу стану логістичного розвитку складових ланок; логічний – для побудови структури дослідження.

Інформаційну базу дослідження склали: наукові праці вітчизняних та іноземних учених; аналітичні матеріали періодичних видань; статистичні дані Державної служби статистики України, Головних управлінь статистики в Одеській, Миколаївській та Херсонській областях, міжнародних об'єднань; матеріали профільних інституцій; законодавчі акти Верховної Ради України, постанови Кабінету Міністрів України, укази Президента України, нормативно-правові акти іноземних держав; зібрані і опрацьовані автором первинні статистичні матеріали і власні розрахунки.

Наукова новизна одержаних результатів полягає в розробці теоретичних положень і науково-методичних підходів щодо логістичного розвитку ринку ПЯП України. Основні положення наукової новизни, які виносяться на захист, полягають у такому:

Удосконалено:

– теоретичне підґрунтя формування логістичних ланцюгів агропродовольчих ринків, відмінністю якого є: (1) розширена класифікація ринкових ланцюгів на основі відтворювального підходу, доповнена ознакою «ступінь логістичного розвитку»; (2) ланцюговий підхід до дослідження структурної будови ринку ПЯП, множини прямих і зворотних зв'язків між їх елементами (ланками), напрямів руху товарно-фінансово-інформаційних потоків, що дозволяє встановити їх «розриви» в матеріалопровідній системі ринку; (3) уточнена класифікація та властивості логістичного потенціалу у ринковому вимірі;

– методичні засади логістичного розвитку агропродовольчих ринків, які на відміну від інших, включають: (1) три групи принципів формування ефективних логістичних ланцюгів ринку – відтворювальна, регуляторна та сталого розвитку; (2) концептуальний базис на основі синтезу наукових підходів, пов'язаних між собою спільною відтворювальною основою; (3) комплексний підхід до оцінки логістичних процесів агропродовольчого ринку, зорієнтований на поєднання якісних і кількісних показників, збалансованість яких забезпечує конкурентоспроможність ринкових ланцюгів;

– методичні положення оцінки функціонування та розвитку логістичних ланцюгів ринку ПЯП, які на відміну від інших, а) передбачають ідентифікацію релевантного ринку за товарними, територіальними та часовими межами, оцінку структури, суб'єктів та ємності ринку; б) розширену процедуру оцінки за трьома

групами показників, що корелюють із принципами формування ефективних ринкових ланцюгів; в) множину ринково-логістичних індикаторів, зокрема, ланкову і ланцюгову додану вартість і логістичні витрати, їх структуру в ресурсному та ланковому вимірі, показники сталої логістики та якості логістичного обслуговування, що формує аналітичне підґрунтя для впровадження механізмів і заходів регулювання логістичного розвитку ринку ПЯП.

– науково-прикладні положення щодо формування й регулювання ефективних логістичних ланцюгів ринку ПЯП на основі розбудови кооперативних ланцюгів із включенням багатофункціональних кооперативів і логістичного центру (в формі ОРСП), що дозволяє забезпечити об'єктивізацію міжланкового перерозподілу доданої вартості, становлення паритетних зв'язків взаємодії між дрібними виробниками й оптовими покупцями, формування завершеного ланцюга товароруку продукції індивідуальних товаровиробників, логістичний розвиток вітчизняного ринку ПЯП.

Дістало подальший розвиток:

– понятійний апарат досліджень ринкової логістики на основі уточнення категорій «логістичний розвиток ринку ПЯП», «логістичний потенціал ринку», «логістичний ланцюг агропродовольчого ринку», відмінною рисою якого є відтворювальний підхід із цільовою орієнтацією на розширене відтворення товароруку в ринку та оптимізацію ланцюгової доданої вартості;

– теоретичне обґрунтування передумов і стратегічних напрямів логістичного розвитку вітчизняного ринку ПЯП на підставі результатів аналізу його логістичних особливостей, тенденцій і проблем розвитку, що дозволило довести твердження про пріоритетний вплив логістики на відтворювальний розвиток даного ринку та встановити базовий логістичний «розрив» між індивідуальним сектором аграрної ланки й прибутковою ланкою розподілу й реалізації продукції, логістичну відторгненість індивідуальних товаровиробників, передусім, особистих селянських господарств;

– наукове підґрунтя розробки положень, механізмів і заходів регулювання логістичного розвитку українського ринку ПЯП шляхом їх цільової орієнтації на оптимізацію ланцюгової доданої вартості, скорочення кількості посередницьких ланок у ланцюгу, системно-комплементарного впровадження заходів підтримки становлення й розвитку багатофункціональних кооперативів і поетапної розбудови ланки розподілу й реалізації продукції;

– обґрунтування структурної будови ОРСП, яка на відміну від існуючих моделей, включила магазини фірмової роздрібної торгівлі, представництва різних стейкхолдерів та логістично-інформаційний центр. Наголошено на важливій ролі такого центру в реалізації політики імпортозаміщення на ринку ПЯП України.

Практичне значення одержаних результатів полягає у розробці методично завершених рекомендацій щодо оцінки функціонування та розвитку логістичних ланцюгів ринку ПЯП, вдосконалення механізмів регулювання логістичного розвитку плодово-ягідного ринку України, які можуть бути використані державними та регіональними органами влади в ході формування агропродовольчої політики, а також суб'єктами господарювання в ході

діагностики ринкового середовища. Рекомендації використано *Управлінням аграрної політики Одеської обласної державної адміністрації* в ході обґрунтування напрямів і інструментів реалізації інтеграційної політики, розробки програм розвитку стратегічних аграрних і продовольчих ринків регіону (акт № 79/02/81 від 25.01.2018 р.).

Методичні положення і рекомендації щодо оцінки функціонування та розвитку логістичних ланцюгів ринку ПЯП впроваджено у діяльність підприємств, зокрема: *ТОВ «Ресенс»* – у ході проведення стратегічного аналізу логістичної системи південного регіону та держави в цілому, розробки механізму управління логістичними витратами для підвищення конкурентоспроможності підприємства (акт впровадження № 7 від 11.04.2018 р.); *ТОВ «Колумбус Інтернейшнл»* – у ході розробки логістичної стратегії та аналізу логістичних ланцюгів різних рівнів, в ході планування, організації та контролю процесу постачання для підвищення логістичної ефективності підприємства в умовах ринку (акт впровадження № 16 від 02.05.2018 р.); *ТОВ «Велес-агро-ЛТД»* – у ході діагностики логістичної діяльності, обґрунтування основних напрямів підвищення конкурентоспроможності підприємства за рахунок активізації логістичних та інноваційних процесів та ефективного управління логістичною системою (акт впровадження №8 від 25.11.2020 р.).

Окремі положення дисертаційної роботи використовуються у навчальному процесі *ПрАТ «ВНЗ «Міжрегіональна академія управління персоналом»* під час викладання дисципліни «Логістика» (акт №81 від 09.07.2021 р.), а також *ПП «Інститут професійних технологій»* при викладанні таких дисциплін: «Логістика», «Маркетинг-мікс» та «Менеджмент» для слухачів курсів «Логістика» і «Організація та управління комерційним підприємством» (акт №1/01/21-1 від 01.07.2021 р.).

Особистий внесок здобувача. Дисертаційна робота є завершеним науковим дослідженням, виконаним самостійно. Наукові положення, висновки і рекомендації, які виносяться на захист, одержано автором особисто. З опублікованих у співавторстві наукових праць у дисертації використано лише ті ідеї та результати, які є науковим доробком автора. Особистий внесок здобувача у роботах, виконаних у співавторстві, зазначено у списку опублікованих праць.

Апробація результатів дисертації. Основні положення, результати і висновки дисертаційної роботи обговорювались на 10 конференціях, зокрема на: IV міжнародній науково-практичній конференції «Підприємництво і торгівля: тенденції розвитку» (м. Одеса, 20-21 травня 2021 р.), III міжнародній науково-практичній конференції «Стратегічне управління та інноваційний розвиток» (м. Харків, 19-23 квітня 2021 р.), Всеукраїнській науково-практичній конференції «Ринкові технології та бізнес аналітика» (м. Харків, 5-9 квітня 2021 р.), VI Міжнародній науково-практичній інтернет-конференції «Актуальні проблеми управління соціально-економічними системами» (м. Луцьк, 11 грудня 2020 р.), III Всеукраїнській науково-практичній конференції «Актуальні питання сучасної економічної науки» (м. Полтава, 8 грудня 2020 р.), International Scientific and Practical Conference «Paradigmatic view on the concept of world science» (Toronto,

August 21, 2020), міжнародній науково-практичній інтернет-конференції «Світ економічної науки» (м.Тернопіль, 25 червня 2020 р.), V міжнародній науково-практичній інтернет-конференції «*SCIENCE — THE FUTURE OF THE WORLD*» (Prague, 23 -24, June 2020), XX XX III International scientific conference «OUR CONTRIBUTION TO THE FUTURE» (New York, 9 Feb. 2019), міжнародній науково-практичній конференції «Управління ресурсним потенціалом господарюючих суб'єктів в умовах глобальних економічних трансформацій (Харків-Пшеворськ, 2019).

Публікації. Основні положення дисертаційної роботи опубліковано у 33 наукових працях, з яких: 7 колективних монографій, 7 статей у наукових фахових виданнях України (з них 2 – у наукових журналах, 5 – у збірниках наукових праць, у тому числі 6 – у виданнях України, які включені до міжнародних наукометричних баз), 2 – у виданні Європейського Союзу, 10 тез доповідей у матеріалах конференцій, 7 – в інших виданнях. Загальний обсяг публікацій складає 23,48 друк. арк., з яких особисто автору належить 15,53 друк. арк.

Структура й обсяг роботи. Дисертація складається з анотацій, вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел, додатків. Загальний обсяг дисертації становить 296 сторінок. Робота містить 47 таблиць і 24 рисунки, з яких 8 займають усю площу сторінки, 6 додатків на 26 сторінках. Список використаних джерел налічує 217 найменувань на 23 сторінках.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У першому розділі «**Теоретико-методичний базис функціонування й розвитку логістичних ланцюгів агропродовольчого ринку України**» досліджено теоретичні засади формування логістичних ланцюгів агропродовольчого ринку, систематизовано та доповнено класифікацію ринкових ланцюгів і логістичного потенціалу, запропоновано теоретико-методичний підхід та методичні положення оцінки функціонування та розвитку логістичних ланцюгів плодово-ягідного ринку України.

За результатами контент-аналізу категорій «розвиток» та «логістика», існуючих підходів до визначення поняття «розвиток», запропоноване авторське визначення категорії «логістичний розвиток ринку ПЯП», а саме: процес формування ефективного логістичного ланцюга ринку ПЯП, трансформація його структури в напрямі розбудови (активізації) ланок переробки та зберігання продукції, що дають змогу забезпечити розширене відтворення товароруху в ринку та оптимізувати ланцюгову додану вартість. При цьому під розширеним відтворенням товароруху розуміємо прискорення ринкового переміщення товару (від початкової до кінцевої ланки логістичного ланцюга ринку) у зростаючих обсягах за рахунок узгодження параметрів наскрізного матеріального потоку між ланками ринкового логістичного ланцюга та нарощування його загальної доданої вартості. Головним критерієм розширеного відтворення товароруху в ринку є оптимізація створюваної ланцюгової доданої вартості.

Пошукувачем узагальнено класифікацію логістичного потенціалу за головними ознаками, визначено його властивості по відношенню до агропродовольчих ринків. Запропоновано видовий поділ логістичного потенціалу за ланками ринкового ланцюга. На основі відтворювального підходу запропоновано авторське визначення категорії «логістичний потенціал агропродовольчого ринку», а саме: поєднання ресурсів, управлінських засобів і взаємодій між ними, що мають здатність до забезпечення постійно повторюваного обігу й перетворення товарно-матеріальних цінностей для оптимізації доданої вартості у ринкових ланцюгах.

Дослідження дисертанта довели, що логістичний ланцюг агропродовольчого ринку представляє собою лінійно-впорядковану сукупність взаємопов'язаних ланок з переміщення товарно-фінансових потоків, яка забезпечує розширене відтворення товароруху в ринку. Структура та кількість ланок логістичного ланцюга залежить від специфіки процесів відтворення певного товарного ринку. У дослідженні систематизовано та доповнено класифікацію ланцюгів агропродовольчого ринку за ознакою рівня логістичного розвитку, відповідно до якої виділено три типи ланцюгів: (1) *високорозвинений*, орієнтований на виробництво та розподіл товару кінцевого споживання з максимальною доданою вартістю; (2) *середньорозвинений*, містить у структурі недостатньо розвинені ланки, функціонування яких не забезпечує оптимізацію ланцюгової доданої вартості; (3) *нерозвинений*, в структурі якого відсутня одна або декілька ланок, що призводить до втрат доданої вартості.

Структурну будову логістичного ланцюга ринку ПЯП формують 5 базових ланок: (1) постачання матеріальних ресурсів; (2) виробництво ПЯП; (3) складування й доробка продукції; (4) розподіл й реалізація продукції; (5) утилізація відходів. Даний ринковий ланцюг відноситься до нерозвиненого типу з причини низького рівня розвитку ланок зберігання, доробки та розподілу продукції. Функціонуючі в Україні ланцюги плодово-ягідного ринку є неефективними через наявність декількох посередницьких ланок та відторгнення індивідуальних виробників, що виробляють більше 80 % продукції, від прибуткових ланок зберігання й збуту продукції. У структурі ринкового ланцюга виникає логістичний «розрив» товарно-фінансових потоків між індивідуальним сектором аграрної ланки і наступними ланками ланцюга, що обумовлює його неефективність та неспроможність забезпечити розширене відтворення товароруху в ринку. Подолання даного «розриву» має принципове значення для відтворювального та логістичного розвитку ринку ПЯП України.

В ході дослідження автором запропоновано теоретико-методичний підхід до оцінки функціонування та розвитку логістичних ланцюгів агропродовольчих ринків на основі синтезу трьох підходів: відтворювального, регуляторного та концепції сталого розвитку. Відтворювальний підхід є методичним базисом ринкової логістики; він передбачає забезпечення розширеного відтворення товароруху в ринку, оптимізацію ланцюгової доданої вартості. Відповідно до даних підходів автором запропоновано три групи принципів формування ефективних логістичних ланцюгів ринку ПЯП України (рис. 1).

<i>Концептуальний базис</i> Теорії відтворення ресурсів, регулювання товарних ринків, сталого розвитку		
<i>Мета:</i> оцінка функціонування та розвитку ланцюгів ринку ПЯП за допомогою системи кількісно-якісних показників, визначення проблемних місць у товарорусі, як методичний базис прийняття управлінських рішень щодо регулювання логістичного розвитку ринку		
<i>Завдання:</i> 1. Оцінка стану формування, функціонування та розвитку ланцюгів ринку ПЯП. 2. Визначення логістичних «розривів» потокових процесів ринку та їх причин 3. Дослідження причинно-наслідкових зв'язків між показниками 4. Розширена інтерпретація показників, логістичних процесів і тенденцій ринку. 5. Узагальнюючий висновок про стан функціонування ланцюга, перспективи його розвитку.		
<i>Групи принципів формування ефективних логістичних ланцюгів ринку</i>		
1. Відтворювальні: 1.1. Оптимізація матеріальних потоків 1.2. Збалансованість матеріальних потоків 1.3. Повернення фінансових й інформаційних потоків у базові ланки ланцюга	2. Регуляторні: 2.1. Пріоритетність економічних інтересів держави 2.2. Цілеспрямованість 2.3. Ефективність 2.4. Зворотного зв'язку	3. Сталого розвитку: 3.1. Мінімізація втрат ресурсів 3.2. Замкненість циклів 3.3. Ринкова інклюзія
<i>Методичний базис</i>		
Методичні положення оцінки функціонування та розвитку ланцюгів ринку. Етапи оцінки: 1. <i>Ідентифікація релевантного ринку:</i> товарні, територіальні та часові межі ринку, ємність, структура та головні суб'єкти ринку. 2. <i>Оцінка функціонування та розвитку ринкових ланцюгів за допомогою груп показників:</i> 2.1. <i>Відтворювальна група:</i> динаміка показників доданої вартості та логістичних витрат, їх ресурсної та ланкової структури, показники якості логістичного обслуговування в ринку. 2.2. <i>Показники сталого розвитку:</i> частка післязбиральних втрат у виробництві культур, індекс утворених відходів в ланцюгу, суб'єктна структура виробництва продукції, та ін. 2.3. <i>Регуляторна група:</i> відтворювальний, податковий, соціальний, логістичний ефекти від впровадження заходів і механізмів державного впливу на процеси товароруху в ланцюгах ринку. 3. Якісний аналіз причинно-наслідкових зв'язків, що визначають характер потокових процесів в ринку; узагальнення результатів оцінки.		
<i>Пріоритети державної політики в ринковому вимірі, стратегічні орієнтири логістичного розвитку ринку ПЯП</i>		
<i>Механізми державного регулювання логістичного розвитку ринкового ланцюга</i>		
1. Адміністративні 2. Фінансово-економічні	3. Інституційні 4. Інформаційні	

Рис. 1. Структурна схема методичних положень оцінки функціонування та розвитку логістичних ланцюгів ринку ПЯП*

*Розробка автора.

У роботі дисертантом розроблено методичні положення оцінки функціонування та розвитку логістичних ланцюгів ринку ПЯП (рис. 1), відмінними рисами яких є ідентифікація релевантного ринку, розширена процедура оцінки за трьома групами показників (відтворювальна, сталого розвитку та регуляторна) у відповідності до принципів формування ефективних ринкових ланцюгів, множина ринково-логістичних індикаторів, зокрема,

динаміка показників доданої вартості й логістичних витрат у ланковому та ланцюговому вимірі, їх ресурсна й ланкова структура, показники якості логістичного обслуговування ринку ПЯП, показники сталої логістики, що визначають стан впровадження завдань Цілей сталого розвитку (ЦСР) 2 «Подолання голоду, розвиток сільського господарства» та 12 «Відповідальне споживання та виробництво» в ринково-логістичному вимірі.

У другому розділі «Аналітичне та інституційне забезпечення логістичного розвитку вітчизняного ринку плодово-ягідної продукції» здійснено ідентифікацію релевантного ринку ПЯП за товарними, територіальними та часовими межами, визначено тенденції та проблеми логістичного розвитку ринку в державному та регіональному вимірі, досліджено інституційне середовище функціонування ланцюгів ринку ПЯП в Україні.

В Україні обсяги виробництва ПЯП в 2019 р. досягли 2,12 млн. т, збільшившись порівняно з 2011 р. на 11,8 % за рахунок зростання урожайності культур (на 27,3 %), що стало можливим завдяки впровадженню інноваційних технологій (табл. 1). При цьому площі плодово-ягідних насаджень перманентно скорочуються (на 23,3 %) внаслідок вибуття старих садів та недостатності інвестицій на закладку нових садів. Автором встановлено, що особливістю аграрної ланки ринкового ланцюга є домінування індивідуального сектору, що об'єднує фермерські й особисті селянські господарства, у виробництві ПЯП: у звітному році на його частку припало 88,1 % державного виробництва ПЯП, решту ніші (11,9 %) зайняли агропідприємства корпоративного сектору.

Таблиця 1

Базові показники розвитку плодово-ягідного ринку України, тис. т^{*}

Показники	Роки							2019 р. у % до 2011 р.
	2011	2014	2015	2016	2017	2018	2019	
1. Площа насаджень, тис. га	255	239	235	224	226	228	196	76,7
2. Виробництво ПЯП	1896	1999	2153	2007	2048	2571	2119	111,8
у т.ч. індивідуальний сектор	1635	1723	1809	1732	1790	2150	1868	114,2
у % до виробництва	86,2	86,2	84,0	86,3	87,4	83,6	88,1	X
3. Урожайність, ц/га	84,9	95,2	104,5	101,9	103,1	128,4	108,1	127,3
4. Імпорт ПЯП	901,9	703,3	498,3	609,2	658,5	709,7	700,5	77,7
у % до виробництва	47,6	35,2	23,1	30,4	32,2	27,6	33,1	X
5. Експорт ПЯП, тис. т	105,7	69,8	66,2	83,6	90,6	112,6	132,3	125,1
у % до виробництва	5,6	3,5	3,1	4,2	4,4	4,4	6,2	X
6. Ємність ринку ПЯП	2692	2633	2585	2533	2616	3168	2687	99,8
7. Ступінь відкритості ринку, %	33,5	26,7	19,3	24,1	25,2	22,4	26,1	X

^{*}Розраховано автором за даними Державної служби статистики України.

Незважаючи на тенденцію скорочення імпорту ПЯП (на 22,3 %), його обсяги залишаються досить значними – 700,5 тис. т або 33,1 % від обсягів виробництва,

обумовлюючи істотний ступінь відкритості ринку для міжнародної торгівлі – 26,1 %. (див. табл. 1). Експорт ПЯП у 5 разів менший його імпорту і складає 132,3 тис. т або 6,2 % від обсягів виробництва. Проведені дослідження дозволили встановити логістичні тенденції й проблеми розвитку ринку ПЯП (табл. 2).

Таблиця 2

**Логістичні особливості, тенденції та проблеми розвитку
плодово-ягідного ринку України***

Логістичні особливості	Логістичні тенденції	Логістичні проблеми
1. Швидкопливний характер більшості ПЯП	1. Скорочення площ насаджень.	1. Наявність посередницьких ланок у структурі ланцюга
2. Особливі умови транспортування, зберігання та реалізації продукції	2. Домінування в аграрній ланці дрібнотоварного виробництва	2. Недостатність фруктосховищ для зберігання ПЯП у регіонах, цінні втрати виробників
3. Сезонність споживання	3. Високий рівень післязбиральних втрат продукції у ланцюгах ринку	3. Обмежений доступ індивідуальних виробників до ланки розподілу й реалізації
4. Підвищені вимоги до розподілу ПЯП, високі логістичні витрати цієї ланки	4. Критичний рівень імпортової ПЯП у вітчизняній торговельній мережі.	4. Необ'єктивний перерозподіл доданої вартості між ланками ланцюга
5. Великий обсяг товарообігу ПЯП у пікові періоди продаж		

*Розробка автора.

Дослідженнями автора встановлено, що за 1990-2018 рр. відбулися структурні зміни у ринковому ланцюзі ПЯП в напрямі переорієнтації руху внутрішніх товаропотоків із переробної до посередницької ланок, що супроводжувалося втратою доданої вартості як аграрних виробників, так і переробних підприємств. За статистичними даними, у 1990 р. за переробним каналом було реалізовано виробниками 86,8 % ПЯП, у 2015 рр. – 24,3 %, водночас частка посередницького «іншого» збутового каналу зросла з 4,4 % в 1995 р. до 64,7 % в 2015 р. За 2016-2018 рр. статистичне спостереження за каналами реалізації продукції не проводилося, однак, врахувавши стійку тенденцію до зростання непрозорого «іншого» каналу, можна спрогнозувати приріст його частки до 70 % за рахунок зменшення питомої ваги переробного збутового каналу.

Автор встановив, що обсяги внутрішньої переробки ПЯП в Україні скорочуються. Натомість у роздрібній торговельній мережі перманентно зростає частка імпортової ПЯП – з 33,4 % в 2005 р. до 63,5 % в 2018 р., що значно вище середнього показника по групі продовольчих товарів (18,6 %) та є свідченням погроз національній продовольчій безпеці.

Використовуючи розроблені методичні положення, автором проведено оцінку функціонування та розвитку логістичних ланцюгів ринку ПЯП, розраховано головні оціночні індикатори, визначено динаміку їх змін. У звітному році частка доданої вартості у виручці від реалізації продукції склала 53,2 % для плодової та 60,5 % для ягідної продукції, питома вага логістичних витрат у собівартості – 21 % і 15,8 %, частка логістичних витрат у доданій вартості – 10,9 % і 17,5 % відповідно. Встановлено тенденцію зростання логістичних витрат

та скорочення рентабельності виробництва ПЯП в сільгосп підприємствах України. Аналіз структури доданої вартості плодової та ягідної продукції (рис. 2) показав, що в 2017 р. головним її елементом був прибуток (34,3 % і 63,4 % відповідно), а в 2018 р. – заробітна плата (44,7% і 42,6 %), що обумовлено, зокрема, скороченням рентабельності виробництва ПЯП у сільгосп підприємствах.

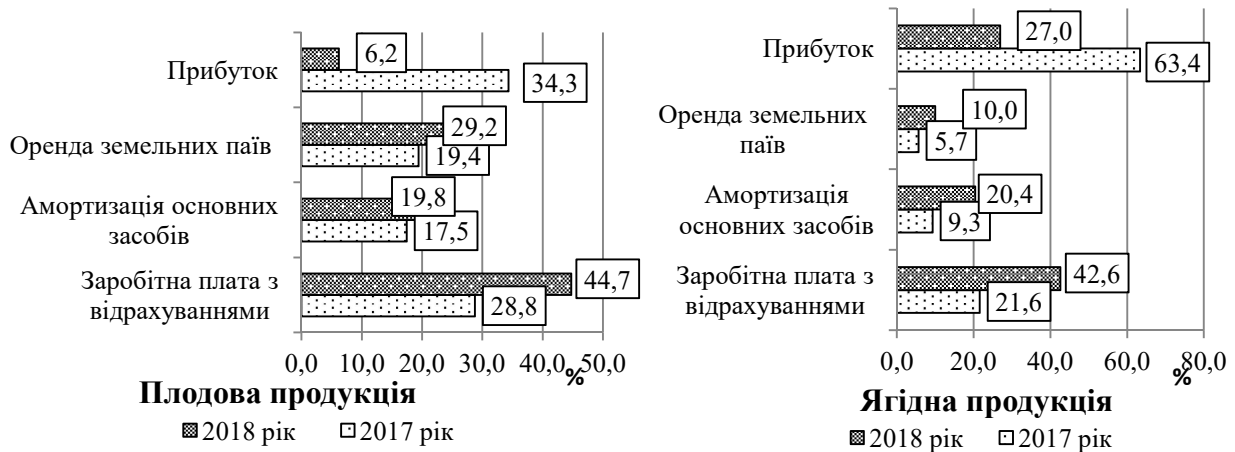

Рис. 2. Структура доданої вартості ПЯП у сільгосп підприємствах України, %*
*Розраховано автором за даними Державної служби статистики України

За результатами оцінки показників сталого розвитку, дисертантом встановлено значну частку післязбиральних втрат у виробництві культур. У 2019 р. частка втрат і витрат на корм у загальному виробництві плодів, ягід і винограду склала 9,3 %, збільшившись порівняно з 2000 р. на 5,2 в.п. Споживання фруктів на одну особу, як один із індикаторів завдання 2.2. ЦСР 2, у 2019 р. досягло 58,7 кг/особу або 75,3 % від цільового значення індикатора 2025 р. (78 кг / особу). Відтак, невирішеність логістичних проблем розвитку вітчизняного ринку ПЯП стримує його сталий відтворювальний розвиток.

У роботі автором досліджено інституційне середовище логістичних ланцюгів ринку плодово-ягідної продукції в Україні, встановлено головні проблеми функціонування формальних і неформальних інститутів, державних і профільних інституцій, зокрема: (1) відсутність порядку та механізму надання земельних ділянок для будівництва оптових ринків сільськогосподарської продукції (ОРСП) в регіонах; (2) у галузевій програмі розвитку садівництва України на період до 2025 р. не визначено конкретні механізми взаємодії індивідуальних виробників і переробників ПЯП, наявні недоліки у системі страхування багаторічних насаджень (високі тарифи); (3) у Дорожній карті розвитку ягідництва України відсутні логістичні напрями розвитку ринку, які для нього є пріоритетними; (4) у регіональних програмах розвитку АПК відсутнє фінансування будівництва фруктосховищ; (5) неузгодженість діяльності державних і профільних інституцій у сфері сприяння розвитку логістики ринку плодів та ягід.

У третьому розділі «Механізми та інструменти регулювання логістичного розвитку плодово-ягідного ринку України» обґрунтовано науково-прикладні положення щодо формування й регулювання кооперативних ланцюгів ринку ПЯП, визначено структурну будову ОРСП, функції його складових та їх роль у

логістичному розвитку плодово-ягідного ринку, механізми стимулювання створення багатофункціональних кооперативів і ОРСП в регіонах України.

У роботі автором доведено, що регулювання логістичного розвитку ринку ПЯП України доцільно здійснювати за двома стратегічними напрямками: (1) стимулювання створення мережі плодово-ягідних кооперативів, передусім багатофункціональних; (2) підтримка розбудови мережі ОРСП у регіонах.

У 2019 р. в Україні функціонувало 113 плодоовочевих кооперативів, що на 43 % більше 2018 р. Головний вектор регуляторного впливу держави спрямовано на цільову підтримку *багатофункціональних кооперативів*, які поєднують декілька видів діяльності та орієнтовані на переробку сировини, формуючи таким чином ефективний кооперативний логістичний ланцюг. У ньому за рахунок нівелювання посередницьких ланок та паритетних взаємодій між суб'єктами досягається більш справедливий розподіл доданої вартості та оптимізація ціни товару. Структура такого ланцюга наведена на рис. 3.

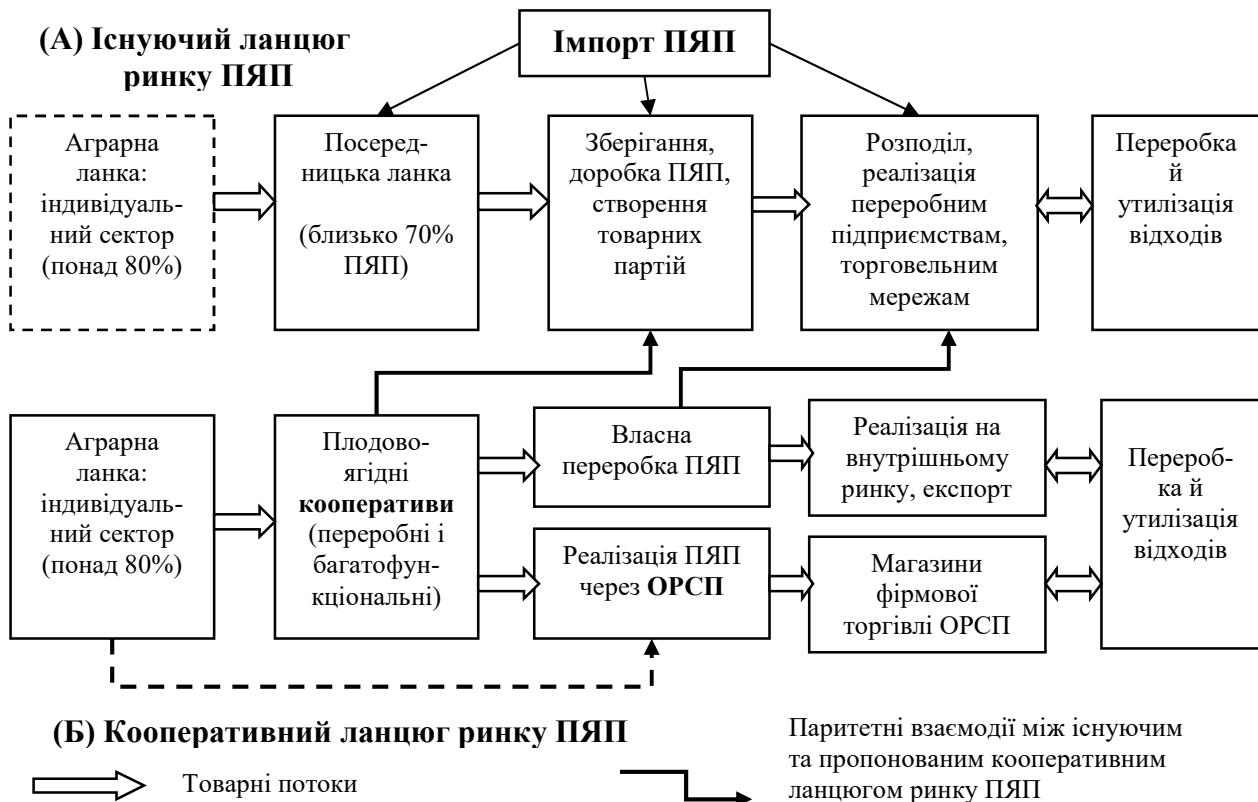

Рис. 3. Структура існуючого та кооперативного логістичних ланцюгів ринку ПЯП в Україні*

*Розробка автора.

Кооперативний ланцюг, що пропонується автором передбачає більш справедливий розподіл доданої вартості між його учасниками на паритетних засадах. Ефективне функціонування кооперативного ланцюга досягається за рахунок налагодження паритетних зв'язків взаємодії між учасниками як всередині ринкового ланцюга, так і ззовні, тобто між ним і різними стейкхолдерами, зацікавленими в розбудові кооперативних ланцюгів аграрного ринку, зокрема, переробними підприємствами, територіальними громадами, державними й профільними інституціями та ін. Становлення конкурентоспроможних

кооперативних ланцюгів ринку ПЯП дозволить їх суб'єктам ефективно взаємодіяти із існуючими ланцюгами корпоративного або посередницького типу на основі економічного партнерства. Частина виробленої ПЯП багатофункціональні кооперативи можуть передавати на зберігання, доробку, переробку або реалізацію суб'єктам існуючих логістичних ланцюгів на паритетних засадах, зберігаючи при цьому достатній рівень відтворювальної спроможності (див. рис. 3).

Іншу частину продукції кооперативи можуть реалізувати через мережу ОРСП та їх магазини фірмової торгівлі. У дослідженні автором обґрунтовано, що інтеграція ОРСП у структуру кооперативного ланцюга ринку ПЯП значно підсилить його конкурентоспроможність та дозволить поетапно розбудувати прямий (без посередників) канал збуту продукції, скоротити імпортозалежність ринку та наростити експортні товаропотоки продукції з високою доданою вартістю.

Структурну будову ОРСП формують три взаємопов'язані складові (технічно-управлінська, виробнича та інфраструктурна), кожна з яких поєднує низку внутрішніх компонентів. Технічно-управлінська складова включає структурні технічні підрозділи ОРСП, магазини фірмової роздрібної торгівлі і логістично-інформаційний центр. На відміну від існуючих моделей ОРСП, автором запропоновано створення на базі таких ринків мереж магазинів фірмової роздрібної торгівлі, максимально наближених до кінцевих споживачів, з метою їх стабільного забезпечення якісною вітчизняною ПЯП протягом року за цінами, нижчими цін великих продовольчих мереж. Такий захід дозволить сформувати прямі економічні зв'язки між індивідуальними виробниками та їх кооперативами з кінцевими споживачами, що сприятиме більш справедливому розподілу доданої вартості у логістичному ланцюгу ринку ПЯП.

Логістично-інформаційний центр виконує у структурі ОРСП важливі функції щодо інтегрованого управління формуванням ефективного логістичного ланцюга на засадах узгодження економічних інтересів його учасників, передусім дрібних товаровиробників та оптових покупців. Це дозволяє знівелювати зайві посередницькі ланки ринкового ланцюга, оптимізувати його структурну будову, забезпечити справедливу ринкову ціну продукції, зменшити цінову волатильність на ринку. Також центр надає інформацію виробникам і покупцям продукції щодо рівнів цін, обсягів попиту та пропозиції на ринку, їх співвідношення тощо. Логістично-інформаційний центр формує на паритетних засадах стійкі зв'язки взаємодій виробників із переробними підприємствами і оптовими покупцями.

У роботі дисертантом визначено важливу роль ОРСП у скороченні імпортних товаропотоків на ринку ПЯП шляхом формування та розвитку мережі фірмових магазинів роздрібної торгівлі, як альтернативи великим торговельним мережам. Автором обґрунтовано, що інтеграція ОРСП у структуру логістичних ланцюгів ринків ПЯП є важливим заходом на шляху реалізації виваженої політики імпортозаміщення товарів. За традиційним підходом політика імпортозаміщення передбачає заходи, спрямовані на зростання виробництва вітчизняних товарів поряд з обмеженням імпорту або оптимізацією його

структури. На українському ринку ПЯП доцільно застосувати логістичний підхід до політики імпортозаміщення у вигляді системи заходів, орієнтованих на просування вітчизняної продукції індивідуальних виробників до кінцевого споживача на фоні оптимізації імпорту ПЯП.

У роботі пошукувачем обґрунтовано, що головними інструментами державного регулювання логістичного розвитку плодово-ягідного ринку України мають бути компенсація вартості обладнання для переробних і багатофункціональних кооперативів, пільгові кредити для будівництва фруктосховищ, підтримка створення ОРСП на засадах державно-приватного партнерства, виділення земельних ділянок для їх будівництва, інформаційне та інституційне забезпечення процесів кооперації й інфраструктурної розбудови ринку, державна підтримка виробників продуктів переробки плодів і ягід (у формі субсидій і податкових пільг) для реалізації стратегії імпортозаміщення й освоєння зовнішніх ринків збуту продукції, постійний моніторинг обсягів і цін імпортової ПЯП у контексті забезпечення національної продовольчої безпеки.

ВИСНОВКИ

В дисертації наведено теоретичне узагальнення і нове вирішення наукового завдання – обґрунтування теоретико-методичних засад і науково-прикладних положень щодо логістичного розвитку ринку ПЯП України. Результати авторського дослідження дозволяють сформулювати такі висновки та пропозиції:

1. Визначено сутність, складові та властивості *логістичного потенціалу* в ринковому вимірі, запропоновано авторське визначення вихідної категорії, а саме: поєднання ресурсів, управлінських засобів і взаємодій між ними, що мають здатність до забезпечення постійно повторюваного обігу й перетворення товарно-матеріальних цінностей для оптимізації доданої вартості у ринкових ланцюгах. Доповнено видовий поділ логістичного потенціалу за ланками ринкового ланцюга.

2. Автором виділено чотири підходи до визначення поняття «розвиток» - філософський, природний, економічний і логістичний, розкрито їх сутність. Наголошено на відсутності визначення розвитку, об'єктом якого є логістичний ланцюг. Запропоновано авторське трактування «логістичний розвиток ринку ПЯП», а саме: процес формування ефективного логістичного ланцюга ринку ПЯП, трансформація його структури в напрямі розбудови (активізації) ланок переробки та зберігання продукції, що дають змогу забезпечити розширене відтворення товароруху в ринку та оптимізувати ланцюгову додану вартість. Наголошено, що розвиток може супроводжуватися як розширенням, так і скороченням кількості ланок ринкового ланцюга.

3. За ступенем логістичного розвитку запропоновано виокремити три типи ринкових ланцюгів: високо-, середньо- і низькорозвинений. На основі ланцюгового підходу визначено структурну будову плодово-ягідного ринку України, сукупність прямих і зворотних зв'язків між ланками. Доведено, що ланцюг вітчизняного ринку ПЯП належить до низькорозвиненого типу та містить системний логістичний «розрив» товаропотоків між ланками виробництва

(індивідуальний сектор) та складування, доробки й розподілу, що призводить до зростання логістичних втрат індивідуальних виробників ПЯП внаслідок нерівноправних відносин з посередниками та суб'єктами інших ланок, зокрема переробними підприємствами й торговельними мережами.

4. Автором обґрунтовано три групи принципів формування ефективних логістичних ланцюгів ринку ПЯП України: (1) *відтворювальна* – оптимізація та збалансованість матеріальних потоків, повернення фінансових й інформаційних потоків у базові ланки ланцюга; (2) *регуляторна* – пріоритетність економічних інтересів держави, цілеспрямованість, ефективність, зворотного зв'язку; (3) *сталого розвитку* – мінімізація втрат ресурсів, замкненість циклів, ринкова інклюзія. Показано взаємопов'язаність груп принципів.

5. Концептуальний базис методичного забезпечення логістичного розвитку агропродовольчих ринків автором сформовано на основі синтезу відтворювального, регуляторного підходу та концепції сталого розвитку, а також обґрунтовано доцільність використання комплексного підходу до оцінки поточних процесів агропродовольчих ринків, який передбачає поєднання якісних і кількісних показників, що дає змогу оцінити розвиток ринкових ланцюгів у внутрішньому та зовнішньому вимірі.

6. У роботі дисертантом розроблено методичні положення оцінки функціонування та розвитку логістичних ланцюгів ринку ПЯП, які включають три етапи: (1) ідентифікацію релевантного ринку в розрізі товарних, територіальних, часових меж, ємності ринку, його структури та суб'єктів; (2) оцінку функціонування та розвитку ланцюгів ринку за допомогою таких груп показників: відтворювальна, сталого розвитку, регуляторна, що поєднали сукупність ринково-логістичних індикаторів, зокрема, додану вартість і логістичні витрати у ланковому та ланцюговому вимірі, їх ресурсну структуру, показники якості логістичного обслуговування та сталої логістики в ринковому вимірі; (3) якісний аналіз, узагальнення результатів оцінки Проведено розширену ідентифікацію товарних меж ринку ПЯП за такими ознаками: період досягання, якість, технологія приготування, групи ПЯП за статистичною звітністю, за КВЕД 2010, види продукції для експорту/імпорту (за УКТЗЕД), як підґрунтя для аналізу логістичних тенденцій розвитку релевантного ринку.

7. На підставі проведеного аналізу автором встановлено головні *логістичні тенденції* розвитку українського ринку ПЯП: зростання обсягів виробництва за рахунок збільшення урожайності культур, скорочення площ насаджень, домінування у суб'єктній структурі виробництва індивідуального сектору (84 %), високий рівень імпорту ПЯП (28 % від обсягів випуску), значний ступінь відкритості ринку, критичний рівень частки продажу імпортних плодів і продуктів їх переробки через роздрібну торговельну мережу України, що свідчить про погрози національній продовольчій безпеці. Визначено *логістичні особливості* плодово-ягідного ринку, зокрема: швидкопсувний характер більшості видів продукції, особливі умови її транспортування, зберігання та реалізації, сезонність споживання, високі логістичні витрати ланки розподілу тощо. У структурі доданої вартості ПЯП головною складовою є заробітна плата

(понад 40 %); наявна тенденція зростання логістичних витрат та скорочення рентабельності виробництва продукції в сільгоспприємствах.

8. За результатами аналізу автором обґрунтовано головні *логістичні проблеми* плодово-ягідного ринку України, серед яких: (1) наявність посередницьких ланок у структурі ринкового ланцюга, через які реалізується близько 70 % продукції; (2) недостатність фруктосховищ для зберігання ПЯП у регіонах, цінні втрати виробників; (3) високий рівень післязбиральних втрат продукції у ланцюгах ринку; (4) обмежений доступ індивідуальних виробників до прибуткової ланки розподілу й реалізації ПЯП; (5) необ'єктивний перерозподіл доданої вартості між ланками ланцюга. У ході дослідження встановлено, що базовим логістичним «розривом» потокових процесів ринку ПЯП є обмежений доступ індивідуальних господарств, що виробляють 84 % плодів і ягід в Україні, до прибуткових ланок зберігання, розробки й реалізації продукції, контрольованих посередниками й великими торговельними мережами. Наслідком існуючої логістичної відторгненості первинних виробників є порушення їх прямих економічних зв'язків із оптовими покупцями, необ'єктивний міжланковий перерозподіл доданої вартості низка структурних і цінних дисбалансів, що є свідченням неефективної логістики плодово-ягідного ринку України.

9. Автором розроблено структуру кооперативного логістичного ланцюга ринку ПЯП, ефективного функціонування якого передбачає налагодження паритетних зв'язків взаємодії як між ланками всередині ланцюга, так і ринковими ланцюгами різних типів на основі рівноправного колективного партнерства. На думку автора, інтеграція в структуру кооперативного ланцюга логістичного центру (ОРСП) та мережі його фірмових магазинів значно підсилить його конкурентоспроможність, дозволить зменшити імпортозалежність ринку та наростити експорт продуктів переробки плодів і ягід.

10. Дисертантом обґрунтовано структурну будову ОРСП та функції його складових: технічно-управлінської, виробничої та інфраструктурної. На відміну від існуючих моделей, до складу ОРСП включено магазини фірмової роздрібно торгівлі, представництва різних стейкхолдерів та логістично-інформаційний центр, який може відігравати важливу роль у реалізації політики імпортозаміщення на ринку ПЯП. Запропоновано використовувати логістичний підхід до політики імпортозаміщення у вигляді системи заходів, орієнтованих на просування вітчизняної продукції до кінцевого споживача разом із оптимізацією обсягів імпорту ПЯП, передусім тих товарних груп, для виробництва яких Україна має достатній природно-ресурсний потенціал.

11. В роботі автором обґрунтовано необхідність регулювання логістичного розвитку ринку ПЯП за двома стратегічними напрямками: стимулювання створення й розвитку багатофункціональних кооперативів та державна підтримка розбудови мережі ОРСП у регіонах України. До головних інструментів державного регулювання логістичного розвитку плодово-ягідного ринку віднесено, зокрема: підтримка створення ОРСП на засадах державно-приватного партнерства, виділення земельних ділянок для їх будівництва, інформаційне та інституційне забезпечення процесів кооперації й інфраструктурної розбудови

ринку, пільгові кредити для будівництва фруктосховищ, стимулювання експорту продуктів переробки ПЯП з високою доданою вартістю.

СПИСОК ОСНОВНИХ ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Колективні монографії:

1. Буркинський Б.В., Нікішина О.В., **Лозова Т.П.** та ін. Організаційно-економічні механізми формування ефективної логістики товарних ринків: монографія. За ред. Б.В.Буркинського, О.В. Нікішиної. Одеса: ІПРЕЕД НАН України, 2021. 264 с. *(особистий внесок здобувача: розроблено методичне забезпечення оцінки функціонування та розвитку ланцюгів товарних ринків, підрозділи 2.3, 2.4 с.94-118).*
2. Лозова Т.П., Нікішина О.В. Роль оптових ринків сільськогосподарської продукції у розбудові ефективних логістичних ланцюгів плодово-ягідної продукції. Актуальні проблеми логістики та дистрибуції: монографія. За ред. О. М. Сумця. Київ: Студцентр, 2021. 200 с. *(особистий внесок здобувача: визначено структурну будову ОРСП, економічні, соціальні, екологічні та логістичні ефекти від створення ОРСП, підрозділ 2.2, с.63-73).*
3. Nikishyna Oksana, **Lozova Tetiana**. Stimulating the development of cooperative logistics of the agri-food market of Ukraine in the conditions of digitalization. Selected aspects of digital society development: monograph. Publishing House of University of Technology, Katowice, 2021. p.226-236. *(особистий внесок здобувача: обґрунтовано механізми і заходи стимулювання розвитку кооперативних агропродовольчих ланцюгів в умовах цифровізації, підрозділ 3.7).*
4. Буркинський Б.В., Нікішина О.В., **Лозова Т.П.** та ін. Пріоритети та механізми сталого відтворювального розвитку стратегічних агропродовольчих ринків України (розділ 2). Домінанти сталого розвитку регіонів України: монографія. За наук. ред. Буркинського Б.В. Одеса: ІПРЕЕД НАН України, 2020. 620 с. *(особистий внесок здобувача: визначено тенденції логістичного розвитку Причорноморського регіону, підрозділ 2.5., с. 216-232).*
5. Буркинський Б.В., Нікішина О.В., **Лозова Т.П.** та ін. Інтеграційні механізми розвитку товарних ринків: монографія. За ред. Б. В. Буркинського. Одеса: ІПРЕЕД НАН України, 2019. 387 с. *(особистий внесок здобувача: визначено тенденції та проблеми товароруху плодовоовочевої продукції в Україні, напрями вдосконалення інституційної бази інтеграційного розвитку ринку ПЯП, підрозділи 5.1, 5.2., 8.3. с. 216-228, 364-372).*
6. Oksana Nikishyna, **Tetiana Lozova**. Methodological bases of innovative logistics of the commodity market. Information and Innovation Technologies in Economics and Administration: monograph. Katowice School of Technology, 2019. p.142-154. *(особистий внесок здобувача: обґрунтовано методичний базис ринкової логістики на інноваційній основі, підрозділ 2.6).*
7. Буркинський Б.В., Лисюк В.М., **Лозова Т.П.** та ін. Логістика товарного ринку: монографія. За ред. Б. В. Буркинського, В.М. Лисюка. Одеса: ІПРЕЕД НАН України, 2018. 244 с. *(особистий внесок здобувача: обґрунтовано*

відтворювальний принцип формування ринкової логістики, особливості системи управління ринковою логістикою, розділи 2, 4, с.62-109, 143-191).

Статті у наукових фахових виданнях України

8. Лисюк В.М., Лозова Т.П. Проблеми та принципи управління логістикою ринку. Економічні інновації: зб. наук. праць. Одеса: ІПРЕЕД НАН України, 2018. Вип. 67. с. 152-162. (*особистий внесок здобувача: побудовано структурну модель системи управління логістикою ринку*).

Статті у виданнях України, які включені до міжнародних наукометричних баз

9. Nikishyna Oksana, Lozova Tetiana. Formation of effective cooperative value chains on agricultural food markets of Ukraine. *Економічні інновації*. зб. наук. праць. Одеса: ІПРЕЕД НАН України, 2021. Вип. 78. с.152-161. (*особистий внесок здобувача: визначено передумови створення багатofункціональних обслуговуючих кооперативів на агропродовольчих ринках України*). (Включено до міжнародної наукометричної бази Index Copernicus, DOAJ, ERIH PLUS, Google Scholar).

10. Лозова Т.П. Інституційні механізми регулювання розвитку логістики плодово-ягідного ринку України. *Економічні інновації*: зб. наук. праць. Одеса: ІПРЕЕД НАН України, 2020. Вип. 75. с. 49-60. (Включено до міжнародної наукометричної бази Index Copernicus, ERIH PLUS, Google Scholar).

11. Tarakanov N., Lozova T., Uzun I. Integrated approach to the use of logistics and marketing in the system of commodity markets, *Economics. Ecology. Socium*, Vol. 4, No.3, 2020. с. 12-23 (*особистий внесок здобувача: досліджено використання інтегрованої моделі логістичного маркетингу з урахуванням типів товарних ринків*). (Включено до міжнародної наукометричної бази Index Copernicus, ERIH PLUS, DOAJ, Google Scholar).

12. Лозова Т.П., Седікова І.О., Бойко О.В. Формування ринку фруктів та овочів в умовах його інноваційного розвитку. Вісник Національного університету водного господарства та природокористування. Серія «Економічні науки». 2020. №4(92). с. 167-176. (*особистий внесок здобувача: наведено класифікацію інноваційних проєктів, проаналізовано досягнення у виробництві та зберіганні плодово-овочевого ринку України*). (Включено до міжнародної наукометричної бази Index Copernicus).

13. Лозова Т.П. Логістичний потенціал товарного ринку: природа та властивості. *Вісник Хмельницького національного університету*. 2019. №2. с. 168-172. (Включено до міжнародної наукометричної бази Index Copernicus).

14. Лозова Т.П. Тенденції та проблеми логістичного розвитку ринку плодово-ягідної продукції України. *Економічні інновації*: зб. наук. праць. Одеса: ІПРЕЕД НАН України, 2019. Вип. 71. с. 70-82. (Включено до міжнародної наукометричної бази Index Copernicus, ERIH PLUS, Google Scholar).

Статті у виданнях Європейського Союзу

15. Нікішина О.В., Лозова Т.П., Тараканов М.Л. Формування й регулювання ефективних логістичних ланцюгів плодово-ягідного ринку України. *Evropský časopis ekonomiky a managementu* (Європейський журнал економіки та менеджменту, Чехія), 2020. Issue 4. Volume 6. pp. 67-76 (*особистий внесок*

здобувача: обґрунтовано структуру кооперативного ланцюга ринку ПЯП України, напрями і заходи їх державної підтримки). (Включено до міжнародної наукометричної бази Index Copernicus).

16. Нікішина О.В., Андрєєва Н.М., Лозова Т.П. Оцінка показників відповідального споживання й виробництва в Україні у контексті «зеленої» логістики. *Evropský časopis ekonomiky a managementu* (Європейський журнал економіки та менеджменту, Чехія). Issue 1. Volume 5. Praha, 2019. pp. 278-287 (особистий внесок здобувача: обґрунтовано структуру «зеленого» логістичного ланцюга ринку плодово-овочевої продукції в Україні).

Тези доповідей у матеріалах науково-практичних конференцій:

17. Лозова Т.П. Інноваційний розвиток ринку фруктів: сучасність та перспективи. Стратегічне управління та інноваційний розвиток: матер. III міжнар. наук.-практ. конф. (Харків, 19-23 квітня 2021 р.). Харків: ХНТУСГ, 2021. с. 158-161.

18. Лозова Т.П. Ринок плодів та ягід Причорноморського регіону: тенденції розвитку та логістичні проблеми. *Актуальні проблеми управління соціально-економічними системами*: зб. мат. VI Міжн. наук.-практ. інтернет-конф. (Луцьк, 11 грудня 2020 р.). Луцьк. 2020. с. 53-56.

19. Лозова Т.П. Іноземний досвід державної підтримки сільськогосподарських товаровиробників. *Актуальні питання сучасної економічної науки*: зб. мат. III Всеукр. наук.-практ. конф., присвяченій 100-річчю заснування Полтавського державного аграрного університету (Полтава, 8 груд. 2020 р.). Полтава: ПДАУ, 2020. с. 94-97.

20. Лозова Т.П. Регіональний вимір логістичного розвитку плодово-ягідного ринку України. *Paradigmatic view on the concept of world science: Collection of scientific papers «ΛΟΓΟΣ» with Proceedings of the International Scientific and Practical Conference* (Vol. 1). (Toronto, August 21, 2020). pp. 43-47. Toronto, Canada: European Scientific Platform. DOI 10.36074/21.08.2020.v1.17.

21. Лозова Т.П. Державна підтримка українського ринку плодово-ягідної продукції. *Світ економічної науки*: мат. міжн. наук.-практ. інтернет-конф., вип.24 (Тернопіль, 25 червня 2020 р.). Тернопіль, 2020. с. 6-12.

22. Лозова Т.П. Інституційне середовище розвитку логістики плодово-ягідного ринку України. *SCIENCE — THE FUTURE OF THE WORLD*: тези доп. V міжн. інтернет – конф. (Прага, 23 – 24, June 2020). Прага, 2020. pp. 75-81.

23. Lozova T.P. The satisfaction of logistic potential in market quantity: *XX XX III International scientific conference «OUR CONTRIBUTION TO THE FUTURE»* (New York, 9 Feb. 2019). New York, USA, pp. 7-14.

24. Лозова Т.П., Нікішина О.В. Управління логістичним потенціалом суб'єктів ринку плодово-ягідної продукції. *Управління ресурсним потенціалом господарюючих суб'єктів в умовах глобальних економічних трансформацій*: зб. тез доп. міжнар. наук.-практ. конф. (Харків, 19 червня 2019 р.). Харків-Пшеворськ: ХАІ, 2019. с. 38-41. (особистий внесок здобувача: визначено сутність та властивості логістичного потенціалу агропродовольчого ринку).

АНОТАЦІЯ

Лозова Т.П. Теоретико-методичні засади логістичного розвитку ринку плодово-ягідної продукції України. – На правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата економічних наук за спеціальністю 08.00.03 – економіка та управління національним господарством. – Інститут проблем ринку та економіко-екологічних досліджень НАН України, Одеса, 2021.

На основі ланцюгового підходу визначено структурну будову українського ринку ПЯП, його тип, встановлено базовий логістичний «розрив» товаропотоків між індивідуальним сектором аграрної ланки й прибутковою ланкою розподілу й реалізації продукції, доведено його негативний вплив на логістичний розвиток всього ринку. Розвинуто понятійний апарат ринкової логістики, доповнено класифікацію ринкових ланцюгів та логістичного потенціалу ринків.

Обґрунтовано три групи принципів формування ефективних логістичних ланцюгів плодово-ягідного ринку: відтворювальна, регуляторна та сталого розвитку. Розроблено методичні положення оцінки функціонування та розвитку ланцюгів ринку ПЯП, які включають три групи ринково-логістичних індикаторів.

Встановлено головні логістичні тенденції та проблеми розвитку вітчизняного ринку ПЯП, недоліки в його інституційному забезпеченні. Розроблено структуру кооперативного ланцюга плодово-ягідного ринку, структурну будову логістичного центру (ОРСП). Обґрунтовано стратегічні напрями та комплекс заходів державного регулювання логістичного розвитку ринку ПЯП України.

Ключові слова: ринок плодово-ягідної продукції, логістичний розвиток, логістичний потенціал, ринковий логістичний ланцюг, ланцюгова додана вартість, логістичні витрати, ланкова структура ринку, індивідуальні господарства, багатофункціональний кооператив, кооперативний ланцюг ринку.

SUMMARY

Lozova T. Theoretical and methodological bases of logistic development of the market of fruit and berry products of Ukraine. – On the right of manuscripts.

The thesis for the degree of Candidate of Economic Sciences, specialty 08.00.03 - Economics and Management of the National Economy. - Institute of Market Problems and Economic and Ecological Research of the National Academy of Sciences of Ukraine, Odessa, 2021.

The thesis is devoted to the development of theoretical, methodological and scientific-applied bases of logistic development of the fruit and berry market of Ukraine. On the basis of the reproductive approach the conceptual apparatus of market logistics is developed, the author's definition of a category "logistic development of the market of fruit and berry production" is offered, namely: process of formation of an effective logistic chain of the market, transformation of its structure. allow to provide the expanded reproduction of the commodity movement in the market and to optimize chain added value. The essence, components and properties of logistics potential in the market dimension are determined.

The study supplemented the classification of market chains with the sign "degree of logistics development", according to which there are three types of chains: high-,

medium- and low-developed. On the basis of the chain approach the structural structure of the Ukrainian market of fruit and berry products, its type (low developed) is defined, the basic logistic "gap" of commodity flows between individual sector of an agrarian link and a profitable link of distribution and realization of production is established, proved its negative impact on the logistics development of the entire market.

The author substantiates three groups of principles of formation of effective logistics chains of fruit and berry market, namely: reproductive, regulatory and sustainable development. The conceptual basis of methodological support for the logistical development of agri-food markets is formed on the basis of a synthesis of scientific approaches, interconnected by a common reproductive basis. The expediency of using a comprehensive approach to the evaluation of logistics processes of markets, which provides a combination of qualitative and quantitative indicators was justified.

The work develops methodological provisions for assessing the functioning and development of fruit and berry market chains, which include three stages: (1) identification of the relevant market; (2) assessment of the functioning and development of market chains using three groups of indicators: reproductive, sustainable development, regulatory, combining a set of market and logistics indicators, in particular, value added and logistics costs, their structure, quality of logistics services and sustainable logistics in the market measurement; (3) qualitative analysis, generalization of evaluation results. The proposed methodological support forms an analytical basis for the implementation of mechanisms and measures to regulate the logistics development of the studied market.

The dissertation identifies the logistical features of the fruit and berry market, in particular: perishable nature of most products, special conditions of its transportation, storage and sale, seasonality of consumption, high logistics costs of the distribution unit, etc. Based on the analysis, the main logistics trends and problems of development of the fruit and berry market of Ukraine were identified, in particular: (1) the presence of intermediary links in the chain structure, through which about 70% of products are sold; (2) high level of post-harvest product losses in market chains; (3) limited access of individual producers to the link of distribution and sale of products.

The dissertation substantiates the need to regulate the logistical development of the fruit and berry market in two strategic areas: stimulating the creation of multifunctional cooperatives and state support for the development of a network of wholesale markets for agricultural products in regions. The author developed the structure of the cooperative logistics chain of the market with the inclusion of multifunctional cooperatives and the logistics center, as well as the structure of the wholesale markets for agricultural products. A set of measures for state regulation of logistics development of the fruit and berry market of Ukraine is substantiated.

Key words: market of fruit and berry products, logistic development, logistic potential, market logistic chain, chain added value, logistic expenses, link market structure, individual farms, multifunctional cooperative, cooperative market chain.

Підп. до друку 20.08.2021. Формат 60x84/16.
Ум.-друк. арк. 0,9. Тираж 100. Зам. № 8/26.

Надруковано:

Інститут проблем ринку та економіко-екологічних досліджень НАН України
Французький бульвар, 29, м. Одеса, Україна, 65044,
Тел. (048)722-29-05
E-mail: oss_iprei@ukr.net
сайт: www.impeer.in.ua

Свідоцтво ДК № 6782 від 29.05.2019 р.